

میرزا مهدی آشتیانی

میرزامهدی (۱۳۰۶-۱۳۷۲/ق۱۸۸۸-۱۹۵۲م) آشتیانی، حکیم، عارف و دانشمند شیعی ایرانی می‌باشد.

فهرست مندرجات

- ۱ - معرفی
- ۲ - تحصیلات و اساتید
- ۳ - اجازه روایت
- ۴ - تدریس
- ۵ - تبحر در علوم
- ۶ - ویژگی‌ها
- ۷ - سفرها
- ۸ - تألیفات
- ۹ - وفات
- ۱۰ - فهرست منابع
- ۱۱ - پانویس
- ۱۲ - منبع

معرفی

در تهران زاده شد. پدر او میرزا جعفر برادرزاده و داماد حاج میرزا محمدحسن آشتیانی (د ۱۳۱۹/ق۱۹۰۱م) ملقب به «میرزا کوچک»، از عالمان بزرگ تهران بود. میرزامهدی دوران کودکی و جوانی را در تهران گذراند.

تحصیلات و اساتید

پس از فراگیری قرآن و مقدمات علوم، برای آموختن علوم رایج زمان، در درس استادان مشهور تهران شرکت کرد. **ادبیت**، **اصول** و **فقه** را در حد سطح، نزد پدر و سپس در حوزه درس آقا **شیخ حسین طالقانی** و **آخوند ملا عبدالر سول** فرا گرفت. خارج فقه و اصول را نزد **شیخ فضل‌الله نوری** (مقد ۱۳۲۷/ق۱۹۰۹م) و **آقا سید عبدالکریم مدرس** **مدرسه مروی** تهران و دیگر عالمان بنام تهران، آموخت. مبانی ریاضیات را در مکتب **شیخ عبدالحسین سیبویه**، **میرزا غفار بن نجم‌الدوله**، **میرزا جهانپخش پروجردی منجم** و آقا **شیخ محمدحسین ریاضی** تعلیم دید. فلسفه مشاء را نزد **میرزا احسن کرمانشاهی** و حکمت اشراق و عرفان را نزد **آقامیرزا اهانتم اشکوری** و حکمت متعالی را نزد سیدالحکما **آقامیر شیرازی**، فرا گرفت. طب قدیم را نزد میرزا محمدحسین و **میرزا ابوالقاسم نانینی** و طب جدید را به وسیله میرزا **علی اکبر خان ناظم‌الاطباء** و میرزا **ابوالحسن خان رئیس‌الاطباء** آموزش دید. [۱] مدرس، محمدعلی، ریحانه‌الانطب، ج ۵، ص ۲۷۳، تبریز، ۱۳۴۶ ش.

آشتیانی در ۱۳۲۷/ق۱۹۰۹م برای ادامه تحصیلات عالی عازم عتبات شد و در **نصف** در درس **آخوند ملا محمدکاظم خراسانی** (۱۲۵۵-۱۳۲۹/ق۱۸۳۹-۱۹۱۱م) شرکت کرد، ولی به علت بیماری پس از یک سال اقامت به **ایران** بازگشت. در سال ۱۳۲۹/ق۱۹۱۱م بار دیگر به عتبات **سفر** کرد و در درس **سید محمدکاظم یزدی** (۱۲۴۷-۱۳۳۷/ق۱۸۳۱-۱۹۱۸م) شرکت جست. پس از اقامت کوتاهی باز به ایران برگشت و برای سومین بار عازم عتبات گردید و در این سفر در درس مشایخ دیگر مانند **سید محمد فیروز آبادی** (د ۱۳۴۵/ق۱۹۲۷م)، نانینی (۱۲۷۷-۱۳۵۵/ق۱۸۶۰-۱۹۳۶م)، **آقاضیاءالدین عراقی** (۱۲۸۷-۱۳۶۱/ق، ۱۸۷۰-۱۹۴۲م) و اصفهانی حاضر شد. [۲] خباباتی تبریزی، ملاعلی، ج ۱، ص ۲۵۸، علماءمعاصرین، تهران، مطبوعه اسلامی، ۱۳۶۶ ق.

اجازه روایت

با اینکه وی در مجموع، مدت کوتاهی در درس عالمان نجف حضور یافت، اما به دلیل مهارت علمی و دانشی که طی سالها اندوخته بود، به گفته خودش، از همه استادان یاد شده به دریافت **اجازه روایت** و **اجتهاد** نایل آمد.

تدریس

آشتیانی در مدت اقامت در عتبات، در کنار **تعلّم**، به **تعلیم** و تدریس علوم عقلی و نقلی پرداخت. وی بازگشت به ایران را برماندن در عتبات ترجیح داد. مدتی در **قم** و **اصفهان** و **مشهد** ساکن شد و به تدریس پرداخت و سرانجام به زادگاهش **تهران** برگشت و برای همیشه در این شهر ماندگار گشت و به تدریس پرداخت و حوزه درسی وسیعی را به ویژه در **حکمت** و **عرفان**، پدید آورد.

تبحر در علوم

حاجمیرزامهدی، با بسیاری از دانش‌های روزگارش آشنا بود و در اکثر این علوم تبحر داشت. در ادب، **فقه**، **اصول**، **کلام**، **تفسیر** و **ریاضی** استاد بود. بیشترین مهارت او در فلسفه و عرفان بود و تأثیر تربیتی و علمی وی بر شاگردانش از طریق این دو دانش بود. از اینرو، او را می‌توان از پیروان فلسفه متعالی صدرایی در دوران معاصر دانست.

ویژگی‌ها

وی نه تنها یک عالم دینی متبحر و فیلسوفی بلندپایه و عارفی آشنا به عوالم نظری بود، بلکه انسانی معتقد و عالمی عامل و اهل **سیر و سلوک** بود و این بر قدر علمی و مرتبت اجتماعی و تأثیرگذاری وی بر شاگردانش می‌افزود. از ویژگی‌های او این بود که در محدوده جغرافیایی **ایران** و **عراق** و نیز در دایره کتب و مدرسه ماندگار نشد و به سیر و **سیاحت** نیز پرداخت و از این رهگذر تجربه‌های فراوان به دست آورد.

سفرها

وی پیش از سفر اول به نجف به **بخارا** رفت و یک سال در آنجا ماند و ضمن آشنایی با مردم و عالمان آن دیار، به تدریس پرداخت و دوبار به **مصر** سفر کرد. **هندوستان** و نیز بسیاری از کشورهای اروپایی مانند **فرانسه**، **ایتالیا**، **بلژیک** و **انگلستان** را دید و در این **جهانگردی** با متفکران و فیلسوفان آن کشورها آشنا شد و بحث‌ها و برخوردهای علمی و فکری داشت.

۱۲ خیابانی تبریزی، ملاعلی، ج ۱، ص ۲۵۸، علماءمعاصرین، تهران، مطبوعه اسلامیة، ۱۳۶۶ق.
در حوزه **تعلیم و تربیت** او شاگردان بسیاری پرورش یافته‌اند.

تالیفات

آشتیانی دارای تالیفات چندی است که عمدتاً درباره عرفان و فلسفه نوشته شده است. برخی از آثار وی عبارتند از:

۱. اسلس التوحید، فارسی، تهران، ۱۳۳۰ش.
۲. تعلیقه رشیده علی شرح منظومه السیزواری، عربی.
۳. حاشیه بر اسفار، عربی.
۴. حاشیه بر شفاء.
۵. حاشیه بر **کفایه الاصول آخوند خراسانی**.
۶. حاشیه بر مکاسب **شیخ انصاری**.
۷. حاشیه بر رسائل شیخ انصاری.
۸. رساله‌ای در **جبر و تفویض** و علم اجمالی و طلب و اراده و وحدت وجود و قاعده صدور.
۹. حاشیه بر فصوص محیی‌الدین عربی.
۱۰. حاشیه بر فصوص **فاریابی**.
۱۱. حاشیه بر مصباح‌الانس.

۱۵ مدرس، محمدعلی، ریحانه‌الانب، ج ۵، ص ۲۷۳، تبریز، ۱۳۴۶ش.

۱۶ صدوقی سها، منوچهر، ج ۱، ص ۶۴، تاریخ حکماء و عرفاء متأخر بر صدرالمتألهین، تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۵۹ش.

وفات

او پس از یک عمر تلاش علمی در سن ۶۴ سالگی درگذشت و در **قم** در **رواق بالاسر حضرت معصومه** علیه‌السلام به **خاک** سپرده شد.

فهرست منابع

- (۲) خیابانی تبریزی، ملاعلی، علماءمعاصرین، تهران، مطبعه اسلامیة، ۱۳۶۶ ق.
(۳) شریف رازی، محمد، آثار الحجه، قم، برقی، ۱۳۳۲ ش.
(۴) صدوقی سها، منوچهر، تاریخ حکماء و عرفاء متأخر بر صدر المتألهین، تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۵۹ ش.
(۵) مدرّس، محمدعلی، ریحانه‌الادب، تبریز، ۱۳۴۶ ش.
(۶) مشار، خانبابا، فهرست چاپی فارسی.
(۷) مطهری، مرتضی، مرتضی، خدمت متقابل اسلام و ایران، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۵۴ ش.

پانویس

۱. ↑ مدرّس، محمدعلی، ریحانه‌الادب، ج ۵، ص ۲۷۳، تبریز، ۱۳۴۶ ش.
۲. ↑ خیابانی تبریزی، ملاعلی، ج ۱، ص ۲۵۸، علماءمعاصرین، تهران، مطبعه اسلامیة، ۱۳۶۶ ق.
۳. ↑ خیابانی تبریزی، ملاعلی، ج ۱، ص ۲۵۸، علماءمعاصرین، تهران، مطبعه اسلامیة، ۱۳۶۶ ق.
۴. ↑ خیابانی تبریزی، ملاعلی، ج ۱، ص ۲۵۸، علماءمعاصرین، تهران، مطبعه اسلامیة، ۱۳۶۶ ق.
۵. ↑ مدرّس، محمدعلی، ریحانه‌الادب، ج ۵، ص ۲۷۳، تبریز، ۱۳۴۶ ش.
۶. ↑ صدوقی سها، منوچهر، ج ۱، ص ۶۴، تاریخ حکماء و عرفاء متأخر بر صدر المتألهین، تهران، انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۵۹ ش.

منبع

[دانشنامه بزرگ اسلامی، مرکز دائرة المعارف اسلامی، برگرفته از مقاله «آشتیانی»، شمار ۲۲۹.](#)

رده‌های این صفحه: [منفونان در حرم حضرت معصومه](#)